

Izvorni znanstveni rad
UDK: 272.788.437Morcelli, S.A.
272-772(497.584Dubrovnik)(091)
Primljeno: 6.6.2015.

ISUSOVAC STEFANO ANTONIO MORCELLI, NESUĐENI NADBISKUP S KRAJA REPUBLIKE*

RELJA SEFEROVIĆ

SAŽETAK: Predložen za nadbiskupa Dubrovačke Republike na samom kraju 18. stoljeća, isusovac Stefano Antonio Morcelli nije prihvatio ponudu članova Senata. Ovaj nekadašnji nastavnik govornišva proveo je tri godine u dubrovačkom Kolegiju 1760-ih. Time je formalno opravdan pismeni poziv vijećnika, koji su mu puna tri desetljeća kasnije htjeli povjeriti brigu nad dubrovačkom Crkvom. Tijekom boravka u Gradu održao je dva javna govora, u katedrali i u isusovačkom Kolegiju. Međutim, navedeni istupi, poput njegovih sačuvanih latinskih pjesama, ostali su u uobičajenim školskim okvirima, ne ističući se posebno formom ni sadržajem. Proslavio se kasnije u Rimu i u rodnom brescianskom kraju, izučavajući starine i osobito baveći se epigrafijom, što mu je donijelo članstvo u nizu talijanskih akademija. Njegov izbor i reakcija na poziv Senata Republike govore o konačnom propadanju ove nadbiskupije i metropolije na razmeđu 18. i 19. stoljeća: nakon dvije godine bezvlada, umjesto Morcellija, posljednjim dubrovačkim nadbiskupom i ujedno prvim biskupom postao je Nikola Banić, dugogodišnji tajnik crkvene Kurije.

Ključne riječi: Stefano Antonio Morcelli, Dubrovačka Republika, nadbiskupi, Kurija, isusovci, 18. stoljeće, književnost, Rajmund Kunić, Rafo Radelja, Nikola Banić

Keywords: Stefano Antonio Morcelli, Dubrovnik Republic, archbishops, *Curia*, Jesuits, 18th century, literature, Rajmund Kunić, Rafo Radelja, Nikola Banić

Stranci nadbiskupi: između želja i stvarnosti

Među bitnim promjenama koje su se javile u dubrovačkom društvu nakon velikog potresa 1667. bila je napuštena i tri stoljeća duga tradicija da domaći

*Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom broj 5106.

Relja Seferović, viši znanstveni suradnik u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: rseferovic@hazu.hr

ljudi ne mogu biti na čelu ove nadbiskupije i metropolije. Godine gorkih iskustava i nesporazuma sa stranim nadbiskupima izazivale su kod vlasti Republike sve veću nelagodu prema visokim prelatima koji su dolazili s druge obale Jadrana, unatoč papinom prihvaćanju drevnog dubrovačkog zakona da samo podanici Papinske Države smiju biti dubrovački nadbiskupi.¹ Zato se počelo sve češće pomišljati na raskid s ovom praksom i na ponovni izbor domaćih ljudi na najvišu duhovnu službu u Republici. S te strane kao dobrodošao izgovor došla je preporuka isusovca Giovannija Battiste Cancellottija koncem prvog desetljeća 18. stoljeća da Dubrovčani opet poklone povjerenje sugrađanima na čelu svoje nadbiskupije.²

Podaci o djelovanju nekolicine stranih nadbiskupa približno od sredine 17. pa do početka 18. stoljeća jasno govore da je bilo ozbiljnih neprilika sa svakim od njih,³ koje su se katkad iskazivale i kroz osobnu netrpeljivost s Dubrovčanima. Međutim, sudeći po brojnim dokumentima, od zaključaka vijeća Republike do uputa diplomatskim predstavnicima u Rimu i njihovih pismenih odgovora državnim čelnicima, glavni povod sukoba bila je želja Senata Republike da posve samostalno i neometano nadzire trošenje sredstava za obnovu Grada, koja je u najvećoj mjeri milostivo pribavljala Sveta stolica.

Neslavno je sredinom 18. stoljeća završio pokušaj historiografa, dominikanca Serafina Marije Cerve, da objektivno sagleda ovaj problem, jer je po odluci državnih vlasti zaplijenjen i kasnije nestao zadnji svezak njegova djela posvećena povijesti dubrovačke metropolije sa životopisima nadbiskupa, *Sacra metropolis Ragusina*, u kojemu opisuje događaje s kraja 17. i prve polovice 18. stoljeća.⁴ U svakom slučaju, sve veće nezadovoljstvo i otpor stranih prelata pritiscima

¹ Promjena je zakonski omogućena već 1680. godine, kako stoji u 348. glavi Žute knjige. O tome više *Liber croceus*, ur. Branislav M. Nedeljković. Beograd: SANU, 1997: 401-402, kao i Kosto Vojnović, »Crkva i država u Dubrovačkoj Republici. Prvi dio.« *Rad JAZU* 119 (1894): 34, 73.

² Upoznavši Dubrovnik prvo 1703. kao predavač u Kolegiju, a zatim propovijedajući u katedrali u adventu i korizmi 1718/19. godine, otac Cancellotti svojim je prijedlogom pokazao dobro razumijevanje promijenjenih prilika koje su zavladae u Gradu s kraja 17. stoljeća, uz sve veću nevoljkost visokih talijanskih prelata da predvode osiromašenu dubrovačku Crkvu. O tome više Relja Seferović, »Adventski i korizmeni propovjednici u dubrovačkoj katedrali u 18. stoljeću.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 46 (2008): 99, 101-102.

³ Relja Seferović, »Crkva iza Dvora. Kroz povijest dubrovačke Crkve 18. stoljeća uz pratnju Serafina Marije Cerve.«, u: Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*, ur. Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 20-37.

⁴ Po riječima samog autora iz jednog pisma poslanog 1757, završni svezak djela "obrađivao je povijest dubrovačke metropolije od 1692. do 1757. godine, za uprave desetorice njezinih nadbiskupa" (Stjepan Krasić, »Uvod.«, u: Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur. Dubrovačka biblioteka u kojoj se prikazuju*

koje su nametali uskogrudni državni interesi naveli su Senat, nakon niza skandala i uzaludnih diplomatskih napora u postizanju sporazuma pred papom, da napusti staro načelo kako domaći ljudi ne smiju biti nadbiskupi i od 1720. zakonski konačno omogućiti njihov povratak na najvišu stolicu dubrovačke metropolije. Od izbora dominikanca Rajmunda Jelića *alias* Gallanija 1722. pa sve do nestanka Republike s političke pozornice 1808. godine nijedan stranac više nije bio dubrovački nadbiskup.

Nije lako prosuditi koliko je ta činjenica odgovarala stvarnim potrebama dubrovačke države, jer su se ubrzo osjetile i dobre i loše posljedice tog energičnog poteza. Među prednostima svakako je bio nastali mir u međusobnim odnosima, uz apsolutnu pokornost domaćih klerika željama Senata. No, očiti nedostatak bilo je slabljenje utjecaja i ugleda države na međunarodnom planu. Dok su stranci bili najviši prelati, njihov je položaj samim tim otvarao široke perspektive dubrovačkim političkim interesima. Moglo se razmišljati o koristi od ovih uglednih klerika u diplomatskoj ili savjetodavnoj službi, pa i onda kad je njihova služba u Dubrovniku bila davno završila. Zato nas ne čudi što su zabilježeni slučajevi kad su vlasti Dubrovačke Republike opet priželjkivale pojedine strane klerike na mjestu nadbiskupa. Međutim, sve do kraja 18. stoljeća takva se zamisao nijednom nije približila konačnom ostvarenju. Bilo da su stranci sami izbjegavali Dubrovnik, bilo da su vlasti Republike bile sumnjičave prema ambicijama i potezima pojedinih prelata, uvijek bi se neki razlog ispriječio njihovu konačnom postavljenju.

Razmatrajući koji bi kandidat bio najbolji za nadbiskupa i metropolita, u Senatu Republike oslanjali su se najradije na neposredno iskustvo, ocjenjujući klerika na temelju njegovih postupaka tijekom boravka u Dubrovniku. Primjerice, u povjerljivom dopisu diplomatu Paolu Francescu Pierizziju u Rim krajem prosinca 1700. rečeno je za cistercita Ilariona Viscontija Borromea da su ga "odviše dobro upoznali tijekom njegova boravka u Gradu, a da bi poželjeli da postane njihov nadbiskup".⁵ Na sličan je način zatim 1727. godine odbijen i karmelićanin Filippo Iturbide kao neželjeni protukandidat dubrovačkom favoritu, franjevcu Anđelu Franchiju.⁶ S druge strane, zabilježeno je da su 1699.

dubrovački pisci, njihova djela i spisi, sv. 1, ur. Stjepan Krasić. Zagreb: JAZU, 1975: XXXVII, LXXII). O cenzuri Cervina djela više Relja Seferović, »Prolegomena za novu historiografiju Dubrovačke Republike«, u: Seraphinus Maria Cerva, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam. Editio princeps*, prir. Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2008: 55-62.

⁵ *Litterae et Commissiones Ponentis* (dalje: *Lettere di Ponente*), serija 27.6, sv. 42, f. 99v, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); također R. Seferović, »Crkva iza Dvora«: 24.

⁶ R. Seferović, »Crkva iza Dvora«: 64-65.

uzalud htjeli dovesti opata Giovannija d'Arenu,⁷ ranije generalnog vikara dubrovačke nadbiskupije. Njega su pamtili po dobru, i to na temelju uspješnog rada ostvarenoga baš tijekom relativno kratkog boravka u Gradu. Iako nije preciziran razlog zašto nije došao na čelo dubrovačke Crkve, može se pretpostaviti da je drugi klerik, Tommaso Antonio Scotti, dobio prednost na papino traženje.⁸

Na temelju ovih iskustava vidi se da je vlastima Republike idealan kandidat za nadbiskupa bio onaj kojega su dovoljno dobro mogli upoznati tijekom boravka u Dubrovniku, i to dok je djelovao javno, a ne u izolaciji neke redovničke zajednice. Ukoliko je dotični ostvario uspješnu karijeru i drugdje, to mu je bila još bolja preporuka u očima Senata. Takve su željene osobine kasnije vodile njihovom izboru isusovca Stefana Antonija Morcellija, kojega su se senatori sjetili punih tridesetak godina nakon što je otišao iz Grada. Međutim, pritom nisu dovoljno uzeli u obzir veliki utjecaj minulog vremena. Zanimarili su činjenicu da se u tako dugom razdoblju osobni prioriteti mogu uvelike promijeniti i razviti se drukčije sklonosti. Usto je na njihov međusobni odnos jako utjecao novi čimbenik na vanjskopolitičkoj pozornici, duboki prodor francuskih snaga u rodni Morcellijev brescianski kraj. Postupci obiju zainteresiranih strana u ovom odnosu, talijanskog klerika i dubrovačkog Senata, ukazuju da su stvarne teškoće znale omesti i najbolje zamišljene planove.

Kako je izabran Morcelli

Nakon smrti nadbiskupa Luja Spagnolettija (1792-1799), franjevca, u vremenima narastajućih smutnji i teškoća trebalo je žurno pronaći njegova nasljednika. Uobičajena je praksa bila neophodna da se kontinuitet nadbiskupske službe ne bi poremetio i da bi se sačuvao mir u državi. Kao što je sam Spagnoletti bio izabran gotovo odmah nakon smrti svog prethodnika, benediktinca Grgura Lazzarija,⁹ tako su i njega htjeli što prije zamijeniti.

Na senatskoj sjednici održanoj 28. lipnja 1799, odmah nakon odluke o prihvaćanju potrebnih troškova za pogreb nadbiskupa Spagnolettija uslijedila je

⁷ *Lettere di Ponente* sv. 42, f. 13v-14r; također R. Seferović, »Crkva iza Dvora«: 25.

⁸ Dubrovčani su ipak bili jako zadovoljni njegovom upravom nadbiskupijom, ističući ga čak kao primjer njegovim nasljednicima (R. Seferović, »Crkva iza Dvora«: 44).

⁹ Spagnoletti je izabran za nadbiskupa 12. siječnja 1792, svega četiri dana nakon Lazzarijeve smrti. Rezultati glasovanja zabilježeni su u *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*), serija 3, sv. 199, f. 6r-7r, DAD. O tome više Relja Seferović, »Javne počasti i djela fra Luja Spagnolettija, nadbiskupa dubrovačkog (1792-1799)«, *Croatia Christiana Periodica* 76 (2015): 104.

rasprava “o izboru osobe za koju se moraju uputiti molbe Njegovoj svetosti [papi] da je izabere za našeg nadbiskupa.”¹⁰ Tada je sa svega jednim glasom više, 20:19, izabran bivši isusovac Stefano Antonio Morcelli, nekoć učitelj govorništa u dubrovačkom Kolegiju. Istim omjerom glasova određena je zatim uobičajena zabrana svim prisutnim senatorima da o tome govore u javnosti, i to uz prethodno polaganje prisege. Budući da je izabran prelat koji trenutno nije boravio u Dubrovniku, na ovoj je sjednici odobreno također da se željenom kandidatu za nadbiskupa dade 500 mletačkih dukata u zlatu za troškove izrade službene papinske bule i za druge troškove.¹¹ Novac je trebalo namiriti od sredstava predviđenih za plaćanje danka Osmanlijama (*di servirci in predetta somma dei denari del Tributo*).

Čim su donesene ove važne odluke, pristupilo se njihovoj izvršenju, bez zabilježenih prigovora. To upućuje da nije bilo drugih klerika, pa ni iz uobičajenog domaćeg miljea, kojima bi se poklonilo povjerenje. Ako su i povelili razgovore s odgovarajućim kandidatima još ranije, sluteći Spagnolettijev skori kraj, o njihovu neuspjehu nema pisanih svjedočanstava. Nije ostalo poznato ni tko se među senatorima osobno zauzeo za Morcellija, iako bi bilo logično da se prethodno zatražilo mišljenje i savjet od diplomatskih predstavnika u Rimu ili Veneciji. S obzirom na njegovu raniju pedagošku praksu u Gradu, poticaj je vjerojatno došao iz krugova bivših učenika u Kolegiju. Članovima Senata nije smetalo ni to što je Morcelli, u vrijeme ovog izbora, nakon privremenog ukidanja Družbe Isusove bio dijecezanski klerik, a ne pripadnik nekog crkvenog reda. Budući da su nadbiskupi, od izbora dominikanca Gallanija 1720, u pravilu dolazili iz pojedinih crkvenih redova, ovom su prilikom visoki krugovi državne vlasti bili spremni napraviti iznimku i s te strane.

Očito, bio je to trenutak veće krize i nadbiskupsko je mjesto moralo biti popunjeno po svaku cijenu, pa i klerikom čiji se slučaj razlikovao od prakse koja je tada trajala već desetljećima. Time se sve navedene promjene više mogu objasniti nuždom negoli poslovičnom otvorenošću i prilagodljivošću Republike postojećim prilikama.

Na istoj sjednici Senata kad je odlučeno tko je jedini kandidat za novog vrhovnog pastira ove nadbiskupije i metropolije povjerenje je Malom vijeću da o svemu navedenom pismeno izvijesti izabranog monsignora Morcellija, kao i

¹⁰ *Cons. Rog.* sv. 206, f. 24r.

¹¹ *Cons. Rog.* sv. 206, f. 25r. Prijedlog je prihvaćen vrlo visokim omjerom glasova, 33:4.

dubrovačkog diplomatskog predstavnika u Veneciji, Petra Franova Lalića.¹² Njega se smatralo najprikladnijom osobom da se neposredno obrati talijanskom prelatu i prenese mu želje vlasti Republike. Jednoglasno je također prihvaćeno da se pismo pošalje prvim brodom u Rijeku i ondje povjeri odgovarajućem posredniku, na uobičajeni način kako se postupalo s diplomatskom poštom takve vrste.¹³ Laliću je pak dragocjeni dokument trebao proslijediti Filip Pernsteiner, dubrovački konzul u Trstu.¹⁴ Budući da navedeni posrednici nisu dobili ovlasti da sami potraže Morcellija i prenesu mu poziv iz Dubrovnika, jasno je da nisu ni bili upućeni u sadržaj ove važne diplomatske note. Postojala su dva razloga za tajnovitost: vanjskopolitička kriza izazvana francuskim osvajanjima na sjeveru Apeninskog poluotoka, kao i davnašnja dubrovačka tradicija da se izbor revnosno krije od očiju javnosti dok se prethodno ne dozna mišljenje prelata s kojim se računalo.

Sadržaj dvaju pisama

Prilikom izbora dubrovačkih klerika na mjesto nadbiskupa kontakti su najčešće obavljani neposrednim putem, pa zato nisu ostali pismeni tragovi o tome. Zabilježeno je samo da su franjevca Luja Spagnolettija o svemu usmeno izvijestila dva povjerljiva vlastelina koje mu je poslao Senat, pa je potom morao osobno doći u Malo vijeće i izjasniti se pred svim vijećnicima da li prihvaća ponudenu čast.¹⁵ Budući da je sadržaj njihovog razgovora ostao skriven, možemo samo nagađati kakvim se argumentima ove prelate neposredno pitalo da se izjasne i preuzmu povjerenju im upravu nad dubrovačkom Crkvom. Zahvaljujući pak slučaju s Morcellijem, ostalo je sačuvano pismo poziva i time postoji uvid kako su potaknuli njega. Vrijedi stoga pretpostavka da se na sličan način pristupalo i domaćim ljudima.

¹² Zabilježeno je da je tek poslije propasti Mletačke Republike krajem 18. stoljeća dubrovački Senat imenovao Petra Lalića, dotadašnjeg agenta u svojstvu nižeg diplomatskog predstavnika, za svog prvog konzula u Veneciji (Ilija Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1973: 59).

¹³ Iako ovdje nije precizirano tko je preuzimao i dalje distribuirao dubrovačku diplomatsku poštu u Rijeci, iz kasnijeg odgovora doznajemo da se radilo o trgovcu Karlu Barčiću.

¹⁴ Filip Pernsteiner izabran je kasnije 1805. godine za generalnog konzula Dubrovačke Republike za cijelu Istru sa sjedištem u Trstu (I. Mitić, *Konzulati i konzularna služba*: 191).

¹⁵ R. Seferović, »Javne počasti i djela fra Luja Spagnolettija, nadbiskupa dubrovačkog (1792-1799)«, 104-105.

Pismo Antoniju Morcelliju sastavljeno je isti dan kad su u Senatu prihvatili prijedlog da ga se predloži papi za novog dubrovačkog nadbiskupa, 28. lipnja 1799. Ta brzina govori da je morao postojati određeni obrazac koji su vješti sastavljači poziva slijedili u takvim prilikama. Pismo je poslano u Bresciu, gdje se talijanski prelat trenutno nalazio.¹⁶ Iako su se obraćali čovjeku s kojim nisu imali bližih dodira u dugom vremenskom razdoblju, njihov ton odiše uvjerenjem da će im spremno izaći ususret i pritom zanemariti svaku prepreku. Htjeli su ga pridobiti laskanjem, bez velikih obećanja. Nakon što su naglasili da “ni vrijeme ni udaljenost ne mogu izbrisati dobre uspomene koje imaju na njega”, izvijestili su ga o smrti nadbiskupa Spagnolettija, koja se zbila svega četiri dana ranije. Prijetvorno su istaknuli da je Senat “bez oklijevanja izabrao Morcellija za njegova nasljednika”, prešutjevši činjenicu da je većinu donio samo jedan glas. Radi veće vjerodostojnosti osvrnuli su se na godine koje je Morcelli proveo “prenoseći dubrovačkoj mladosti pobožnost i znanje”. Proteklo vrijeme učinilo je svoje, nekadašnji Morcellijevi učenici stasali su i postali ugledni članovi Senata, čemu je posredno pridonio i sâm svojim predanim pedagoškim radom. Zato su zahvalni senatori “veselo pljeskali njegovu izboru, očekujući da će se jednako založiti za čitav Grad, isto onako kako se prije zalagao za učenike.” Otvoreno su ga zamolili da “ne iznevjeri nade i očekivanja cijelog puka.”

Nakon ovih pohvala, laskavih ocjena i dodvoravanja, naglasili su da o svemu još nisu izvijestili ni papu, očekujući prvo od Morcellija da se izjasni. Osim toga, postojao je tada i poseban problem zbog papina odsustva iz Rima. Dubrovčani su zato bili zbunjeni, ne znajući kome se zapravo trebaju obratiti da svojim autoritetom odobri Morcellija za nadbiskupa. Po njihovim riječima iz ovog pisma, jedni su mislili da je papa na odlasku iz Rima povjerio tu službu nekom od prelata koji su ostali u Vječnom Gradu, drugi su smatrali da je za posvećenje odgovoran prečasn dekan koji se nalazi u Trstu, a treći su tvrdili da je papina osobna uloga u tom odobrenju nezamjenjiva. Zamolili su samog Morcellija za savjet i ujedno “prepuštali njegovoj razboritosti” da njihov prijedlog drži u tajnosti, sve dok se cijela stvar povoljno ne riješi. Ova tajnovitost s dubrovačke strane bila je posve uobičajena u sličnim prilikama pri izboru kandidata za nadbiskupe. Naposljetku su zatražili da svoj odgovor pošalje dubrovačkom povjereniku u Veneciji, Petru Franovom Laliću. Njemu je pak u cijelom poslu pripala iznimno važna uloga, jer se morao iskazati ne samo kao uobičajeni posrednik, nego i kao savjetnik Republike u teškim prilikama na sjeveru Apeninskog poluotoka, u krajevima izmučenima ratom i neizvjesnom budućnošću.

¹⁶ *Lettere di Ponente* sv. 134, f. 103r-104v.

Laliću su pisali 1. srpnja 1799, tri dana nakon pisma Morcelliju.¹⁷ Od njega su pak zatražili da pronade Morcellija, o kojemu nisu točno znali ni gdje se trenutno nalazi, nego su mogli samo navesti da je “prije nekoliko godina bio predstojnik kanoničkog zbora u Chiariju u okolici Brescie, ali nakon nemira u tim krajevima više nismo imali nikakvih vijesti o njemu.” Zbog velike žurbe Lalić je morao smjesta izvršiti povjereni zadatak, pronaći Morcellija i angažirati posebnog glasonošu da mu odnese pismo koje su potpisali knez i Malo vijeće, pri čemu je morao poduzeti niz mjera opreza. Savjetovali su mu da pismo povjeri nekom prijatelju ili poslovnom suradniku iz tih krajeva u kojega se bespogovorno mogao pouzdati. Prepustili su mu pritom slobodu odlučivanja oko tog izbora i načina prenošenja poruke, a bili su spremni preuzeti sve potrebne troškove. Bilo je samo važno da se posao obavi što prije, uz potrebne mjere opreza koje su zahtijevala i tadašnja opasna vremena i davnašnja dubrovačka tradicija. Lalić je trebao zatim strpljivo pričekati Morcellijev odgovor i prosljediti ga prvom pogodnom prilikom u Dubrovnik zajedno sa svojim pismom. Predviđeno je da pošiljku potom preuzme konzul Pernsteiner u Trstu, a zatim trgovac Karlo Barčić u Rijeci, koji ju je konačno morao poslati knezu i vijećnicima prvim dubrovačkim brodom.¹⁸

Niz ovih mjera, potanko osmišljenih i razrađenih do svih pojedinosti, govori o ozbiljnosti kojom se pristupilo poslu i nakani da se što prije ostvari željeni ishod. Nažalost, pritom se nije dovoljno vodilo računa o trenutno nepovoljnim okolnostima za putovanje iz sjeverne Italije u Dubrovnik, izazvanima napoleonskim ratovima, kao ni o osobnim željama izabranog klerika, koje ovoga puta nisu bile podudarne s ciljevima dubrovačkih vlasti.

Bivši učitelj kao najviši duhovni pastir

Sastavljajući svoje ljubazno pismo talijanskom prelatu, natječući se u izljevima pohvala i lijepih riječi na njegov račun, pada u oči da se članovi Malog vijeća uopće nisu osvrnuli na Morcellijeva postignuća tijekom puna tri desetljeća otkako je napustio Dubrovnik. Ničim se ne ukazuje čime je zapravo zavrjedio povjerenje Republike niti se spominju njegove privatne veze s raznim stranim uglednicima koje bi Dubrovniku eventualno mogle koristiti u prijetećim burama.

¹⁷ *Lettere di Ponente*, sv. 134, f. 111r-v.

¹⁸ Karlo Barčić kasnije se također isticao u dubrovačkoj diplomatskoj službi i redovito je slao dopise iz Rijeke od 1800. do 1805. godine (I. Mitić, *Konzulati i konzularna služba*: 183).

S te se strane nameće zaključak da su se površno raspitali o njemu na Apeninskom poluotoku i kad nisu čuli ni za kakav skandal koji bi narušio željenu sliku o dobrom prelatu i crkvenom upravitelju, odlučili su pozvati ga da preuzme ovu veliku čast. Čitajući navedene retke i razmišljajući o ponudi, on sam u odgovoru jamačno nije hinio svoje iznenađenje, niti ga je trebao izraziti tek nekom kurtoznom frazom. Poziv iz Dubrovnika doista ga je zatekao iznenada.

Izbor Morcellija bio je službeno motiviran ranijim povoljnim iskustvima s njime, kako u javnim istupima, tako i u privatnim odnosima. Međutim, koja su bila stvarna “dobročinstva” koja je ovaj prelat dao Dubrovčanima? Istina je da ih kao mladi nastavnik nije mogao jako zadužiti, ali, imajući u vidu njegove uspjehe iz zrele dobi, vidi se da su lijepe riječi došle kao uzdarje za tek pretpostavljena dobra koja bi im podario kao nadbiskup.

Naime, zabilježeno je da je Stefano Antonio Morcelli (1737-1821) ostvario sjajnu karijeru u humanističkim disciplinama, postavši priznati stručnjak na polju arheologije i epigrafije, o čemu je objavio više knjiga. Među njima se ističe *De stilo Latinarum inscriptionum libri III*, zbirka uputa za sastavljanje prigodnih javnih natpisa na latinskom, uz izbor više stotina antičkih i suvremenih epigrafa koje je u velikoj mjeri sastavio sam autor. Objavljena je u Rimu 1781. Osobito je pohvaljena i trosveščana *Africa cristiana*, nudeći u opisu kršćanske Afrike, s pregledom arheoloških iskopina, značajan doprinos crkvenoj geografiji i povijesti. Djelo je tiskano u Bresci 1816/17. Osobno je surađivao s kardinalima, nadasve s Alessandrom Albanijem, brinući formalno o njegovoj glasovitoj knjižnici u Rimu i o zbirci arheoloških nalaza, pri čemu je osobno utemeljio jedno arheološko društvo. Zahvaljujući velikom znanstvenom ugledu, postao je članom brojnih talijanskih učenih društava u Napulju, Firenci, Rimu i Bresci, kao i glasovitog *Istituto nazionale*.

Morcelli se također proslavio osobnom knjižnicom, koja je obuhvatila tisuće naslova i oporučno je darovana Kolegiju u rodnom Chiariju.¹⁹ Naposljetku, poznato je da se istaknuo i na duhovnom polju kao predstojnik kolegija kanonika u Chiariju. Iz brescianske biskupije, čiji je bio sufragana, prenio je relikvije svetaca zaštitnika natrag u Chiari i pohranio ih u lijepi srebrni moćnik. Krajem

¹⁹ Morcellijeva knjižnica s vremenom je prerasla u pravu kulturnu ustanovu, s pridruženom galerijom umjetnina i vlastitom izdavačkom djelatnošću. Knjige koje je marljivo prikupljao i katalogizirao danas su djelomično dostupne i u digitalnom zapisu, o čemu više na <http://www.morcellirepossi.it/biblioteca.asp> (pristup 12. svibnja 2015).

života ispunila mu se i želja da se obnovi Družba Isusova, čiji je član opet postao i to bez dolaska u Rim, s posebnom dozvolom pape Pija VII.²⁰

Iako u pismu poziva nisu ničim aludirali na sva ova postignuća, Dubrovčani su sigurno poznavali Morcellijeve uspjehe na humanističkom polju. Jesu li možda, laskajući mu u pismu, htjeli posredno ukazati da su i sami pridonijeli njegovu uzletu, pruživši mu u mladosti potporu tijekom rada u dubrovačkom Kolegiju? Pritom je zgodna podudarnost da je zajedno s Morcellijem službu u Dubrovniku 1761. preuzeo još jedan isusovac na početku svoje karijere, koji je kasnije daleko stigao u samoj rimskoj Kuriji. Naime, u Ljetopisu dubrovačkog Kolegija Družbe Isusove ostalo je zabilježeno da je otac Antonio Morcelli, “rodom iz Brescie”, doplovio u Dubrovnik brodom iz Ancone 1. rujna 1761, da bi preuzeo nastavu u nižoj školi.²¹ S njim je tada stigao i otac Giuseppe Marotti iz Orbetella, nastavnik više škole. Ovaj klerik kasnijih je godina igrao vrlo zapaženu ulogu kao diplomatski posrednik Republike u susretima s papom Pijom VI. Osobito se istaknuo posredujući kod Svetog Oca na molbu Senata Republike u kolovozu 1798, povodom gašenja benediktinske opatije Sv. Marije na Lokrumu. Uz zahvalnost tadašnjem papinom tajniku, u službenim pismima iz Dubrovnika isticala se i njihova ranija uspješna suradnja.²² Morcellija je možda i sjećanje na zajedničke dane iz mladosti provedene u nastavničkoj službi u Dubrovniku ponukalo da u Marottijevu čast održi pohvalni govor, koji je pod naslovom *Elogio di monsig. Giuseppe Marotti segretario pontificio de' brevi* objavio u Chiariju 1803.

Prvi dodir s Dubrovnikom i njegovom kulturom Morcelli je pak ostvario još u školskim klupama svoga djetinjstva. Među njegovim učiteljima u Kolegiju Družbe Isusove u Bresci našao se i naš znameniti latinist i prevoditelj Rajmund Kunić,²³ čiji je predani rad jako utjecao na budućeg gorljivog isusovca, pedagoga i zaslužnog istraživača klasičnih starina. Kunić je dobio svoje mjesto među izabranih dvadeset i pet autora u dvosveščanoj zbirci latinskih epigrama i drugih

²⁰ Sve ove podatke zahvaljujemo iscrpnom i suvremeno priređenom Morcellijevu životopisu, za koji je zaslužan Danilo Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.« u: *Dizionario Biografico degli Italiani* 76 (2012), ur. Raffaele Romanelli. Dostupno na [http://www.treccani.it/enciclopedia/stefano-antonio-morcelli_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/stefano-antonio-morcelli_(Dizionario-Biografico)/) (pristup 12. svibnja 2015).

²¹ *Ljetopis dubrovačkoga Kolegija. Chronicon Collegii Ragusini 1559-1764*, ur. Miroslav Vanino, D.I. Sarajevo: Nova tiskara, 1937: 153.

²² *Lettere di Ponente* sv. 133, pismo br. 149. O ovom problemu, pred kraj pontifikata nadbiskupa Spagnolettija, iscrpno R. Seferović, »Javne počasti i djela fra Luja Spagnolettija, nadbiskupa dubrovačkog (1792-1799)«, 122.

²³ D. Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.«

pjesama namijenjenih učenicima za vježbu, pod naslovom *Electorum libri II Morcelli Steph. Antonii*. Ovo je izdanje priredio Morcellijev dugogodišnji suradnik i nekadašnji učenik, kanonik Andrea Andreis, objavivši ga u Padovi 1818.²⁴

Kunić je u ovoj zbirci jezgrovito predstavljen: isusovac iz Dubrovnika, čovjek starinske jednostavnosti i vrlo ugodne naravi.²⁵ Hvaljen je zbog vještog prevođenja s grčkog na latinski i zbog svoje velike ljubavi prema pjesništvu (*poesim adamavit unice*). Kako dalje stoji u objavljenoj biografskoj crtici, Kunićevo prevodilačko umijeće posvjedočeno je vrlo dobrim latinskim prijevodom Ilijade, kao i Teokritovih stihova i mnogih djela iz Antologije. Ostavio je i brojne epigrame, koji su tiskani u Parmi nakon njegove smrti. Više od 40 godina bio je propovjednik u Rimu, a tamo je i preminuo 22. studenog 1794.²⁶ Među odanim prijateljima, kolegama i učenicima koji su mu odali posljednju počast našao se i Morcelli, ističući da je veliki pedagog, pjesnik i klasični filolog ispraćen “suzama svih dobrih”, koje su izlili “stari drugovi najblažem i najpoštenijem kolegi”.²⁷ S te strane, mladi Morcelli nesumnjivo je emotivno primio vijest o svojoj budućoj nastavničkoj službi u Gradu iz kojega je potekao njegov poštovani učitelj.

Dva govora

Ako se Morcelli mogao ugledati na Kunića u vlastitom prosvjetnom radu, možemo reći da naš sugrađanin nije neposredno utjecao na Morcellija u oblicima književnog stvaralaštva. Razvivši kasnije sklonost za sastavljanje prigodnih latinskih natpisa, Morcellijev interes za grčku kulturu i misao ostao je vezan uz kršćansko razdoblje, ne trudeći se oko prijevoda poganskih klasika. Osim toga, u javnim je istupima izabrao standardni put, držeći se propovjedništva, u čemu se ogledao i u Dubrovniku.

²⁴ Jedan primjerak danas je pohranjen u knjižnici Državnog arhiva u Dubrovniku pod signaturom R-364.

²⁵ *S.I. Ragusinus, vir antiquae simplicitatis et morum suavissimorum (Electorum libri II Morcelli Steph. Antonii: X)*.

²⁶ *Electorum libri II Morcelli Steph. Antonii: X-XI*.

²⁷ ... *bonorum omnium lacrimis honestatus sodales veteres collegae mitissimo integerrimo*. Ova je critica našla svoje mjesto među pjesmama koje je zapisao Marko Faustin Galjuf, *Marci Faustini Gagliuffi Ragusini varia carmina*: 40. Danas se nalazi u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, kao rukopis br. 559. O Morcellijevu epitafu u Kunićevu čast više: Irena Bratičević, »Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića.« *Povijesni prilozi* 43 (2012): 210-212. Zahvaljujem autorici na ovoj uputi.

U pismu poziva da postane nadbiskup i metropolit spremno se priznavalo da ga mnogi senatori pamte kao učitelja, a uz to je bilo važno da se, poput svoga prethodnika Spagnolettija, nekoć istaknuo i kao katedralni propovjednik. Poznato je da je tri godine nakon dolaska u dubrovački Kolegij, 1764, zadobio “veliko povjerenje u cijelome gradu”, pa su ga, zbog otkaza drugog propovjednika, pozvali od strane Malog vijeća da održi korizmene propovijedi u katedrali povodom Kristove Muke. Ciklus je dobro uspio, “na opće zadovoljstvo cijeloga grada”. Zato su darovito i učenom propovjedniku darovali “mnogo oka kave i šećera”.²⁸ Međutim, Morcelli se u ovoj službi u Dubrovniku iskušao još ranije, i to kad je 1762. održao sličnu propovijed, zamjenjujući baš franjevca Luja Spagnolettija, kasnijeg nadbiskupa kojega je trebao naslijediti i kao prvi pastir dubrovačke Crkve. Ostao je srećom sačuvan tekst te propovijedi pod naslovom *In funere Domini nostri Jesu Christi oratio cujusdam celebris S. J. Rhetorices professoris habita in metropolitana Ragusina Ecclesia Feria V. Hebdomadae maioris*, odnosno “propovijed jednog nastavnika govorništva iz glasovite Družbe Isusove, održana u dubrovačkoj katedrali uz pogreb Gospodina našega Isusa Krista, na Veliki petak”. U knjižnici samostana Male braće pohranjena su dva prijepisa iz 19. stoljeća, pri čemu je jedan s netočnom datacijom iz 1760. godine.²⁹ Na oba prijepisa navedeno je da su nastali na temelju izdanja Morcellijeve propovijedi koja je tiskana sredinom 19. stoljeća u Veneciji.³⁰

Naime, propovijed koju je Morcelli tada održao izazvala je odgovarajuće zanimanje na Apeninskom poluotoku, jamačno zahvaljujući njegovim kasnijim uspjesima i zaslugama koje je imao ne samo u rodnom Chiariju, nego na cijelome talijanskom sjeveru, sve do Venecije, koja se našla u Napoleonovoj privremenoj Cisalpinskoj Republici. Naime, 1853. godine u Veneciji je, pod naslovom *Della passione di nostro signore Gesù Christo orazione latina*, tiskana navedena Morcellijeva propovijed koju je održao u dubrovačkoj katedrali 1762.³¹ Ovaj

²⁸ *Ljetopis dubrovačkoga Kolegija*: 159.

²⁹ Rukopis br. 221, bez paginacije, u knjižnici samostana Male braće, koji je unutar zbirke tiskanih i rukopisnih govora katalogizirao Mijo Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku, knjiga I*. Zagreb: JAZU, 1952: 220. Ispravnu dataciju (1762. godine) ima drugi prijepis, danas u rukopisu br. 243 (str. 13-21) u samostanskoj knjižnici, koji je pod zajedničkim naslovom *Orationes Latinae civium Rhacusinorum Rhacusii habitae* također katalogizirao M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*: 240.

³⁰ *Haec quoque oratio ab eximio viro d. Antonio Morcelli S. J. elucubrata et in lucem edita fuit.*

³¹ *Della passione di nostro signore Gesù Christo orazione latina: letta nella cattedrale di Ragusa nell'anno 1762*. Venezia: dalla tipografia di G. B. Merlo, 1853. Jedan primjerak knjige danas je u posjedu Znanstvene knjižnice u Dubrovniku, pod signaturom R-1554.

“latinski govor o mucu Gospodina našega Isusa Krista” pronašao je novu ulogu, pobudivši interes kao prigodni dar drugom prelatu. Izdanje je posvećeno kleriku Giuseppeu Trevisanatu povodom njegova izbora za nadbiskupa Udina. Tekst je priredio i predgovor s kratkim uvodnim nepaginiranim tekstom u Veneciji 22. siječnja 1853. potpisao grof Andrea Valmarana (1787-1861). Dok je u dvama kasnijim dubrovačkim prijepisima izostavljeno ime autora, ovdje je Morcelli dobio zaslužen priznanje i njegovo je ime spomenuto i u latinskom naslovu propovijedi, koji je objavljen kao *Clarissimi p. Stephani Antonii Morcelli S.J. in Christi funere oratio habita in metropolitana Ragusina ecclesia feria V. Hebdomadae majoris anno MDCCLXII.*

Pravdajući svoj izbor za ovaj oprostajni dar novopostavljenom nadbiskupu Udina, grof Valmarana je izdvojio dva elementa: prigodu u kojoj je propovijed održana, kao i činjenicu da je tada još uvijek bila neobjavljena. Valmarana se pritom pozvao na ocjenu “učenih bibliografa”, kao i na mišljenje ranog Morcellijeva biografa, Ferdinanda Cavallija, koji mu je ustupio rukopis propovijedi u posjedu dubrovačkog biskupa Tome Jelderlinića (1843-1855). Sam govor bio je, po Valmaraninoj ocjeni, bogat lijepim latinskim izrazima. Budući da ga je autor održao još u svojoj mladosti, Valmarana je u tom tekstu prepoznao dodatni interes za sve ljubitelje i poštovatelje Morcellijeva života i djela.

Međutim, navedeni govor ne plijeni svježinom oblika ni izvornošću misli, kao što se ne ističe ni biranim sadržajem. Može se reći da je autor jednostavno izvršio postavljeni zadatak, kao što bi ga na isti školski način riješio pred bilo kojim auditorijem. Iskoristio je prigodu da izvede razmjerno jednostavnu retoričku vježbu, ne želeći time čak ni pretjerano isticati vlastito govorničko umijeće. Iz sadržaja se doista ničim ne može naslutiti da govori pred Dubrovčanima. Ničim im se posebno ne obraća niti aludira na grad i Republiku. U korizmenoj propovijedi izdvojio je nekoliko epizoda iz života Spasiteljeva i njegov svršetak, pri čemu je prigodno usmjerio žalac svog retoričkog napada na Židove. Govoreći o Kristu Spasitelju, tako se pita: “Tko je naime taj, molim, tko ne zna koliko je on i kakvih zala pretrpio, ponajviše zbog Židova, koliko je muka prošao, kolikim opasnostima odolao, kolike je pogibelji odbio od njihovih glava?”³² Slično navodi i kasnije: “Prisjetite se, slušatelji, što su Židovi nastojali osobito u ono vrijeme, kamo su slali naoružane slugu i čuvare, kamo je naumio zločinački i bezbožni vođa svih,

³² *Nam quis est, quaeso, qui nesciat quot ille deinde ac quanta, Judaeorum potissimum causa, mala susceperit, quos labores pertulerit, quae pericula subierit, quantas calamitates ab eorum cervicibus propulsaverit?* (*Clarissimi p. Stephani Antonii Morcelli S.J. in Christi funere oratio:* 14)

bjesneći drskošću, snujući zločin.”³³ Međutim, iza ovih riječi ne krije se duboka simbolika ni osuda materijalnih vrijednosti, trgovine i bogaćenja, koja bi barem posredno žigosala postupke Dubrovčana i pozvala ih na pokoru i pokajanje. Vrijedi istaći da tijekom ove propovijedi u katedrali Morcelli još uvijek nije bio zaređen za svećenika, što se zbilo tek 1768.³⁴ To znači da su mu povjerali navedenu dužnost jednostavno zato što trenutno nije bilo druge prikladne osobe koja je mogla istupiti.

Osim ove propovijedi, Morcelliju se pripisuje još jedno javno izlaganje, i to govor koji je održao u dubrovačkom Kolegiju Družbe Isusove pod naslovom *Ad episcoporum Orientalium concilium pro Nestorio Acacii oratio elucubrata a patre Antonio Morcelli in Collegio Ragusino*. Tekst je sačuvan u prijepisu iz 19. stoljeća u knjižnici samostana Male braće, ali izvornik nije datiran.³⁵ Ovaj “Akacijev govor biskupima s istočnih koncila za Nestorija, koji je održao otac Antonio Morcelli u dubrovačkom Kolegiju” nosi slična obilježja kao ranija korizmena propovijed. On predstavlja još jedan tipičan školski obrazac govorničke vještine, poput govora na zadanu temu koji su u svečanim prigodama držali učenici Kolegija. Govornik je pritom ujedno pokazao dobro poznavanje jednog povijesnog događaja, osude kasnoantičkog carigradskog patrijarha Nestorija iz 5. stoljeća, koji je osporio crkvene dogme o Kristu.³⁶ Htio je dosljedno pokazati kako je Nestorije, nekoć uzoran klerik, skrenuo s pravog puta i podlegao grijehu oholosti zbog čega je otpao od crkvenog nauka u tolikoj mjeri da je kao herezija poveo ozloglašenu sljedbu. Ipak, Morcelli ovim govorom poručuje da svaki pojedinac zaslužuje obranu i da on sam brani čovjeka, a ne njegova zabludjela i naopaka stajališta: “Dok se prihvaćam Nestorijeve obrane, pritom ne branim lažna mišljenja ni smutljive grijeha koji su od njega potekli kao od glavnog izvora i koji su se dalje posvuda razlili, kako se govori.”³⁷ Po Morcellijevoj

³³ *Nam revocate, auditores, in memoriam, quid hoc potissimum tempore Judaei moliebantur, quo armati satellites lictoresque mittebantur, quo dux omnium nefarius atque impius, furens audacia, scelus anhelans tendebat* (Clarissimi p. Stephani Antonii Morcelli S.J. in *Christi funere oratio*: 16).

³⁴ D. Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.«

³⁵ Rukopis br. 243 (str. 1-11) u knjižnici samostana Male braće, koji je katalogizirao M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*: 240.

³⁶ Akacije, biskup Melitene, objavio je 431. godine spis protiv carigradskog patrijarha Nestorija i uoči Efeškog crkvenog sabora iste godine nastojao je na njega utjecati da se pokaje. Iznio je homiliju na Efeškom saboru. O njemu više »Acacius Bishop of Melitene.«, *McClintock Biblical Encyclopedia*. Dostupno na: <https://bible.prayerrequest.com/7914-mcclintock-john-strong-james-encyclopedia/408/> (pristup 12. svibnja 2015).

³⁷ *Nec tamen cum Nestorii defensionem suscipio, falsas etiam opiniones erroresque turbulentos defendo, qui ab hoc tanquam a capite manasse, perque omnes partes fusi esse dicuntur* (*Ad episcoporum Orientalium concilium*: 1).

ocjeni, Nestorije je, unatoč kasnijim greškama u složenim teološkim raspravama o Kristovoj prirodi, ipak zaslužio blažu kaznu kao prelat koji je nekoć prvi suzbio arijansko krivovjerje u Carigradu.³⁸

Prije odlaska iz Dubrovnika Morcelli je 1764. priredio i javnu proslavu dana Sv. Alojzija Gonzage u Kolegiju, s javnim nastupima učenika koji su izvodili i prigodne pjesme, ali priredba nije postigla veći uspjeh.³⁹ Istog ljeta, 7. kolovoza 1764, Morcelli je poslije trogodišnje službe napustio Dubrovnik, otplovivši u Anconu. U Ljetopisu Kolegija ostao je kratak prigodni zapis uz njegovo ime, govoreći samo da je kao nastavnik proveo tri godine u nižoj školi Kolegija i iza sebe ostavio lijepu uspomenu zbog svoje učenosti i posvećenosti pozivu.⁴⁰ Bila je to uobičajena primjedba za mladog nastavnika koji se nije zamjerio nijednom domaćem silniku svojim pedagoškim radom, niti je zapao u neki skandal. Nažalost, pritom nije zabilježeno ni da se nečim posebno istaknuo. Tome je najviše razlog bila njegova mladost: Morcelli je doputovao u naš grad kao 25-godišnjak, primivši svoje drugo namještenje nakon završetka studija u *Collegium Romanum* i kratkotrajne službe u Arezzu 1761.⁴¹ Boravak u Dubrovniku pružio mu je prvo veće profesionalno iskustvo, a njegovo pravo vrijeme došlo je kasnije.

Morcellijevo pjesništvo

Pored nastavnog rada i teksta dvaju govora, u Dubrovniku su ostali sačuvani i neki Morcellijevi pjesmotvori. Napisao je četiri pjesme, i to jednu u alkejskoj strofi i dvije u falečkim jedanaestercima u čast Blažene Djevice Marije te jednu elegiju u čast Sv. Franje Ksaverskog. One su potom uvrštene u zbirku latinskih pjesama, koja je našla svoje mjesto u knjižnici kanonika Rafa Radelje.⁴² Ovi Morcellijevi radovi zapravo predstavljaju svojevrsan dodatak poetskoj zbirci koju je mnogo kasnije priredio za potrebe studenata latinskoga jezika, te je objavljena u Padovi 1818. Izabrane pjesme, sačuvane u Radeljinu prijepisu, svaka na svoj način govore o autorovu pjesničkom umijeću, ili više o želji da

³⁸ *Ad episcoporum Orientalium concilium*: 6.

³⁹ *Ljetopis dubrovačkoga Kolegija*: 159, također Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, sv. II. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, 1987: 69.

⁴⁰ *Ljetopis dubrovačkoga Kolegija*: 160.

⁴¹ D. Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.«

⁴² *Carmina varia. Ex bibliotheca Raphaelis Radeglia*, rukopis br. 185, Knjižnica samostana Male braće u Dubrovniku. Rukopis je katalogizirao M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*: 176.

formom oponaša klasične uzore, pruži još jedan pedagoški doprinos i objasni učenicima tajne stihotvorstva. Pritom, međutim, ne daje vlastiti izvorni doprinos, nego uglavnom ostaje u prigodničarskom miljeu.

Morcellijeva alkejska oda u čast Bogorodici u trideset i dva stiha jednostavno ide od jedne do druge slike iz klasične mitologije, pokazujući kako Djevica kroti neprijatelje sa sve četiri strane svijeta, prkoseći svim burama i valovima.⁴³ Sljedeća pjesma, sastavljena od dvadeset falečkih jedanaesteraca, naslovljena je u čast Djevičina porođenja.⁴⁴ U njoj su jače izražena intimna obilježja. Obraćajući se Djevici autora kao da obuzima jak ljubavni žar prema neznanjoj dragoj. Plamteći prema svojoj skrivenoj ljubavi, on potpuno sagorijeva i nestaje u pepelu. Po tonu je blaža slično naslovljena treća pjesma po redu, također u čast Djevičina porođenja.⁴⁵ Ističući u šesnaest falečkih jedanaesteraca u lirskim tonovima nježnost procvjetalog cvijeća i svekoliku ljepote prirode, autor se raduje Djevičinu dolasku, koja za ljubav ne traži ništa drugo osim dobro srce. Zadnja je pjesma u ovom izboru trideset osam stihova duga elegija, koja je tematski posvećena jednom od velikana iz Družbe Isusove, Sv. Franji Ksaverskom.⁴⁶ Pjesnik želi dočarati svečeva lutanja na njegovu mukotrpnom misionarskom putu do samih rubova naseljenoga svijeta. Dolazi kao osloboditelj, podižući ropski jaram s napaćenih vratova i kidajući lance, pri čemu mora zanemariti sve opasnosti i beskrajne daljine koje prelazi na svome putu.

Na temelju njegova vlastitog životnog puta, može se reći da se Morcelli osobno klonio sličnih strasti i žrtava, težeći tihom i povučenom radu, iako nije zanemarivao odgovornost kao duhovni pastir. U svjetlu njegove dokazane humanističke orijentacije, zatim svjesnog izbjegavanja brojnih teoloških kontroverzi koje su obilježavale to vrijeme, uz istovremeni predani pastoralni rad na unapređenju uvjeta u Chiariju,⁴⁷ postaje jasno zašto je privukao pažnju dubrovačkog Senata i, uz nešto otpora, ipak izabran za novog nadbiskupa. Uhodani administrativni aparat Republike rutinski je izvršio postavljeni zadatak, sastavio i prenio mu poziv, kao i njegov odgovor, odolijevajući pritom svim teškoćama koje su tada postavljali napoleonski ratovi. Međutim, to samo po sebi nije bilo jamstvo povoljnog raspleta.

⁴³ *Ad Deiparam Virginem Ode Alcaica Antonii Morcelli S. I. olim in hoc Ragusino Collegio Rhetorices professoris*, u: *Carmina varia*, f. 6v-7r.

⁴⁴ *Ad Virginem natam Phaleucium*, u: *Carmina varia*, f. 7r-v.

⁴⁵ *In ejusdem B. Virginis Mariae Nativitate Phaleucium*, u: *Carmina varia*, f. 7v-8r.

⁴⁶ *Ad S. Franciscum Xaverium Elegia*, u: *Carmina varia*, 8v-9r.

⁴⁷ D. Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.«

Iznenadni odgovor

Iako su svi koraci bili dobro zamišljeni i pomno isplanirani od strane vlasti, te izvedeni od strane odanih i vještih posrednika u dubrovačkoj službi, na kraju ipak nisu ovjenčani očekivanim uspjehom. Državne je oce uskoro zatekao pristojan, ali neočekivan odgovor s Morcellijeve strane, koji im je na svemu jednostavno zahvalio. Time ih je doveo u ozbiljnu nepriliku, osobito zato što nije ponudio kompromis, nije ostavio mogućnosti da promijeni mišljenje. Treba uz to reći da im je pisao bez odgode, što dodatno ukazuje na autorovu odlučnost i nepokolebljivost mišljenja.

Dakle, Morcelli je u svojem odgovoru iz Chiarija 31. srpnja 1799. ljubazno i s dužnim poštovanjem odbio ponudu da postane novi dubrovački nadbiskup.⁴⁸ Istaknuvši na početku pisma “svoje iznenađenje zbog jedinstvene počasti koju su mu iskazali”, zamolio ih je za razumijevanje što “ne može dovoljno iskazati svoju zahvalnost slavnoj Republici.” Pritom je ipak ustvrdio da mu jednostavno “nedostaje srca da prihvati njihov poziv, u okolnostima u kojima se nalazi.” Diskretno je upozorio na nemirne prilike u kojima živi i na ratne sukobe u Italiji, zbog kojih je svako putovanje opasno i zahtijeva tajnovitost, osobito kad valja preuzeti ovako visoku čast. Uz to je, očekivano, iznio niz poteškoća zbog svoje dobi i narušena zdravlja: ustvrdio je da je, s navršene 62 godine, “već star”, “zdravlje mu je načeto i svake godine zbog napada kostobolje neko vrijeme ostane kao uzet.” Pored ovih razloga, zanimljivo je njegovo očekivanje da će se “početkom novog stoljeća obnoviti Družba Isusova”, pri čemu je osobno bio “posve odlučan da slijedi svoj stari poziv.” Zato je na kraju pisma “ponizno zamolio dubrovačke vlasti da se zadovolje njegovim izljevima zahvalnosti i da izaberu drugog podložnika.” Poželio im je, dakako, da pronađu dostojnog pastira za svoju Crkvu.

Nastojeći izbjeći svaku neugodnost i ublažiti razočaranje u Dubrovniku, Morcelli je ipak, ostajući u granicama pristojnosti, možda prešutio dodatne razloge zašto je ovako odlučio. Čini se da zbilja nije imao nikakvih dodira s Dubrovačkom Republikom u tridesetak godina otkako je napustio grad pod Srđem. Dok su neki drugi isusovci bili ponekad angažirani u posebnim prilikama za potrebe vlasti,⁴⁹ ovaj je samozatajni klerik izbjegavao sve pokušaje da istupa

⁴⁸ *Acta et Diplomata*, serija 76, 18. stoljeće, sv. 195, dokument br. 3383, DAD.

⁴⁹ Tako je, primjerice, ugledni propovjednik Bernard Zuzzori voljom Senata postao koordinator izrade životopisa Sv. Vlaha u Rimu 1752, s jakom političkom porukom. Više o tome Relja Seferović, »Rational Clergy and Irrational Laity. An 18th century Biography of St Blasius in Service of State Promotion.«, u: *Cuius patrocinio tota gaudet regio. Saints' Cults and the Dynamics of Regional Cohesion*, ur. Stanislava Kuzmova, Ana Marinković i Trpimir Vedriš. Zagreb: Hagiotheca, 2014: 425-440.

u javnosti, bilo za Dubrovčane, bilo za neku drugu stranu. Za to mu doista nije nedostajalo prilika: čovjek koji je zaslužio povjerenje utjecajnih rimskih kardinala još u mladosti, nedugo po povratku iz Dubrovnika mogao se također približiti i uskim krugovima oko Svete stolice, pri čemu je budio interes svjetovnih velikaša.

Svoje aktivnosti bio je posvetio prvenstveno pastoralnom radu u župi, uz snažno razvijene interese za rad na spomeničkoj kulturi i starinama, osobito epigrafiji. Čini se da je bio nepravedno optužen od strane francuskih vlasti za potporu Austrijancima tijekom njihova međusobnog rata krajem 18. stoljeća, pa ni zato nije svojim eventualnim prihvaćanjem dubrovačke ponude htio isprovocirati reakciju Napoleonovih ljudi. Njegova svakodnevnica doista nije bila laka: zbog francuskog vojnog pritiska i ratova posve su se izmijenile političke granice i uspostavljene su nove državne tvorevine. Konkretno, godinu dana nakon ulaska Napoleonovih trupa u Morcellijev rodni Chiari 1796. uspostavljena je Brescianska Republika, koja je 1799. pripojena Cisalpinskoj Republici.⁵⁰ Uznemireno naglim promjenama, stanovništvo je bilo dodatno pogođeno raznim nametnutim davanjima, pa je zato tražilo dodatni oslonac u duhovnim pastirima.

S te strane iskreno i opravdano zabrinut za svoju župu Chiari, Morcelli je smatrao da bi svojim nenadanim odlaskom u tako teškim prilikama sigurno pokolebao duh župljana. U kasnijem njegovu životopisu također je navedeno da je odbio ponudu da postane dubrovački nadbiskup jer se nije želio udaljiti iz svoga zavičaja, čiji je dobročinitelj postao otkako je prihvatio službu.⁵¹ Dubrovčani su time stavljeni pred svršeni čin i nisu uspjeli povećati ugled svoje Crkve dovođenjem takvog znalca klasične starine, čovjeka koji im je bio poželjan tim više jer je svjesno izbjegavao prijepore i političke angažmane. Davne dobre uspomene, laska s njihove strane i prešutna ponuda zaštite i spasa od prijetećih francuskih progona nisu bili dovoljni da ga pridobiju.

Situacija nakon odbijanja

Morcellijev odgovor zatekao je dubrovačke vlasti nespremne. Iako su bili svjesni mnogih teškoća i prepreka koje su stajale na putu da on prihvati poziv, ipak ovom prilikom nisu imali drugog kandidata. Rješenju ovog ključnog pitanja

⁵⁰ D. Mazzoleni, »Morcelli, Stefano Antonio.«

⁵¹ Georges Bernard Depping, »Morcelli (Stefano Antonio).« *Biografia universale antica e moderna*, sv. 39, ur. Louis-Gabriel Michaud i Joseph-Francois Michaud. Venezia: presso Giovanni Battista Missiaglia, 1827: 158.

za nadbiskupiju nije pogodovala ni činjenica da se papa nalazio izvan Rima, a cijeli Apeninski poluotok još u vrenju poslije francuskog prodora.⁵² Ipak, najteži problem bilo je siromaštvo cijele dijeceze, koje se širilo naglo i nezaustavljivo. Ukoliko je to ranije odgovaralo interesima državnih vlasti da lakše ostvare svoje ciljeve nadzirući duhovni život svojih podanika i sprečavajući sve prelate da povedu samostalnu politiku, sada su svjetovni organi Republike bili zatečeni dubinom krize koju su i sami izazvali nepromišljenim postupcima. Inzistirajući nekoć pred papom na svojim golemim zaslugama za održavanje i ustroj dubrovačke Crkve, pri čemu su sami utemeljili pojedine crkve, župe i čak biskupije, postigli su samo kratkotrajne uspjehe. Lakomisleno su očekivali da će utemeljene lokalne crkve i župe dalje same po sebi nastaviti svoj život. U odsustvu nadbiskupa zatekao ih je teret koji jednostavno nisu mogli nositi, čak ni u trenucima kad im više nije prijetila opasnost od izopćenja zbog povrede crkvenog imuniteta i zbog zadiranja u druga unutarnja pitanja Crkve.

Sljedećih mjeseci nakon neuspjela izbora novog nadbiskupa zabilježeno je više intervencija vlasti u unutarnja crkvena pitanja, i to uz oslonac na kaptolskog vikara, ili na dvojicu sufragana dubrovačkog nadbiskupa, trebinjsko-mrkanskog i stonskog biskupa. U to je vrijeme, primjerice, trebalo dalje rješavati krizu s benediktincima, o čemu se raspravljalo na sjednici Senata 13. kolovoza 1799,⁵³ kao i razmatrati pitanja narušene stege u pojedinim župama u okolici, u Stonu i Konavlima. Tako je u subotu, 24. kolovoza 1799, povjereno monsinjoru kaptolskom vikaru (*monsignore vicario capitolare*) da pozove u Grad dvojicu konavoskih župnika, Taraša i Cvjetkovića, te da ih u njihovim župama zamijeni drugom dvojicom prikladnih svećenika. Senat je ujedno zatražio od njega da ih suspendira ako se ne pokore njihovoj odluci.⁵⁴

Još ni početkom 1800. nije bilo novog nadbiskupa, a problemi su se gomilali. Zato su početkom veljače 1800. na sjednicama Senata opet raspravljali o dobrima Benediktinskog reda na dubrovačkom području.⁵⁵ Dalje su samostalno sudili i u drugim unutarnjim pitanjima Crkve: na sjednici održanoj u srijedu, 4. ožujka 1800, odlučili su da se prisilno dovede svećenik Kačić, uz prethodnu formalnu dozvolu stonskog biskupa,⁵⁶ a u petak, 20. ožujka 1800, jednoglasno je usvojen

⁵² Iz pisma upućenog papi Piju VII. 8. travnja 1800. slijedi da je njegov prethodnik, Pio VI, od 1799. boravio izvan Italije (*Lettere di Ponente* sv. 135, pismo 53).

⁵³ *Cons. Rog.* sv. 206, f. 68v-69r.

⁵⁴ *Cons. Rog.* sv. 206, f. 76v-77r. Prijedlog je prihvaćen većinom glasova 23:6.

⁵⁵ *Cons. Rog.* sv. 207, f. 31v-32r, 33v.

⁵⁶ *Cons. Rog.* sv. 207, f. 41r.

prijedlog da se povjeri kaptolskom vikaru da nakon Uskrsa pošalje misionare u Konavle. Potom je odlučeno da se prenese monsinjoru Feriću da bi bilo “na javno zadovoljstvo” da on sam nakon Uskrsa vodi misije u Konavle s uobičajenom dvojicom misionara, a Malo vijeće trebalo je pokriti propisane troškove.⁵⁷ Kako je poznato, ranije su uglavnom isusovci vodili slične misije u Primorje i na otoke, s ciljem jačanja pobožnosti u puku.⁵⁸ Sve ove administrativne sitnice iscrpljivale su vlasti, oduzimale im novac, vrijeme i energiju, pa čak i narušavale njihov autoritet. Unatoč tome, nije bilo lako pomiriti nezadovoljne glasove u Senatu i primorati ih da se suoče s porazom izazvanim neočekivanom Morcellijevom reakcijom na dubrovačku ponudu.

Međuvlađe i rješenje umjesto Morcellija

Iako je bilo jasno da takvo stanje ne može dulje potrajati, tek se krajem ožujka 1800. počelo opet raspravljati o izboru novog nadbiskupa. Tijekom proteklih mjeseci Senat je pokušao nametnuti svoju volju i sposobnost da samostalno rješava sitne nesuglasice među klericima, kao i veće probleme koji su nastajali u upravi Crkvom, ali prevladalo je razumno stajalište da je nadbiskup ipak potreban i da se ta forma mora zadovoljiti. Zato je u subotu, 22. ožujka 1800, predloženo da se napokon izabere novi nadbiskup, ali pitanje izbora odloženo je iz proceduralnih razloga, budući da je ranije bila najavljena rasprava o drugom pitanju.⁵⁹ Moguće je da je odgoda došla i zbog želje da se prevladaju podjele u Senatu i da konačni izbor protekne bez teškoća. Dva tjedna kasnije, u subotu 5. travnja 1800, napokon su održani novi izbori za nadbiskupa. Za prvi krug glasanja nisu navedeni nikakvi podaci, a u drugom krugu izabran je prečasni Nikola Banić, dugogodišnji tajnik nadbiskupije, i to visokim omjerom glasova 25:7.⁶⁰

Poticaj za izbor novog nadbiskupa došao je i promjenom na Svetoj stolici: papa Pio VII. naslijedio je Pija VI, pa je uskoro bilo jasno da će novi Petrov nasljednik zahtijevati i ažurniji rad u svim crkvama. Dubrovčani su mu 25. ožujka 1800. poslali službenu čestitku na izboru,⁶¹ a zatim su počeli ozbiljno

⁵⁷ *Cons. Rog.* sv. 207, f. 56v-57r.

⁵⁸ Primjerice, o takvom misionarskom radu otaca Ardelija Della Belle, Bernarda Zuzzorija, Đura Bašića, Ivana Marije Matijaševića i drugih isusovaca na dubrovačkom području i u susjednoj mletačkoj Dalmaciji piše M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, sv. II: 118-128.

⁵⁹ *Cons. Rog.* sv. 207, f. 57v.

⁶⁰ *Cons. Rog.* sv. 207, f. 62v-63r.

⁶¹ *Lettere di Ponente* sv. 135, pismo 54.

pripremati izbor novog nadbiskupa. Ovaj dijecezanski klerik osobno je bio prisutan u Gradu, pa zato nije trebala dugotrajna i tajnovita služba da se obavijesti i odgovori. Da bi što prije bio ustoličen i formalnosti se riješile, ubrzo su poslali pismo papi Piju VII. i izvijestili ga o izboru nadbiskupa. Pišući papi 8. travnja 1800,⁶² upozorili su da je nadbiskupska stolica bila upražnjena sve od Spagnolettijeve smrti 24. lipnja 1799, a uz to je i papin prethodnik Pio VI. boravio izvan Italije. Nisu smatrali uputnim iznositi Morcellijev slučaj. Zamolili su papu da odobri njihov izbor i potvrdi Nikolu Banića za novog nadbiskupa, pri čemu je opet posredovao dragocjeni otac Marotti, tada s čašću papina osobnog sobara i tajnika za latinska pisma. Marottiju su pisali 9. travnja 1800. i još jednom isposlovali njegovu potporu.⁶³

Zanimljivo je da su, uz druge kandidatove kvalitete koje su navedene na uobičajen, pomalo stereotipan način, naglasili da je Banić proveo punih 40 godina kao tajnik dubrovačkih nadbiskupa. Ovaj detalj nadasve zaslužuje pažnju i pokazuje se da je to ovoga puta bila zapravo glavna preporuka kod izbora nadbiskupa: ukazati povjerenje običnom administrativcu, dokazanom i provjerenom u dugogodišnjoj službi, pri čemu je nerijetko bio i povjerljivi čovjek državnih vlasti u nadbiskupskoj kuriji. Time se jako razlikovao od Morcellija, koji ni tijekom kratkotrajnog boravka u Dubrovniku nije bio povezan s nadbiskupskom kurijom, pa je tek trebao upoznati ovdašnju administrativnu praksu. Pritom bi se, nesumnjivo, i osobno morao jako oslanjati na iskusnog tajnika Banića i uvelike ovisiti o njegovim uslugama.

Novi i ujedno zadnji nadbiskup dubrovačke nadbiskupije proveo je punih petnaest godina u službi (1800-1815) i time se zadržao dulje od svojih pravih gospodara, nadživjevši Republiku. Međutim, nije mogao spriječiti potpuno osiromašenje ove nekoć slavne metropolije. Njeno teško materijalno stanje najbolje se vidi u usporedbi s dalmatinskim biskupijama i nadbiskupijama. Kako je zabilježeno, "dubrovački je nadbiskup sa svojim dvorom imao čak 16 puta manje prihode negoli hvarski biskup (od sviju najbolje opskrbljen), oko 9 puta manje od zadarskoga nadbiskupa, oko 8 puta manje od biskupa makarskoga, skradinskoga i trogirskoga, oko 5 puta manje od šibenskoga biskupa i splitskoga nadbiskupa, oko 4 puta manje od biskupa ninskoga i rapskoga, 2.4 puta manje od korčulanskoga i napokon 1.8 puta manje od kotorskoga. Materijalno stanje

⁶² *Lettere di Ponente* sv. 135, pismo 53.

⁶³ *Lettere di Ponente* sv. 135, pismo 56.

dubrovačkoga metropolitanskog kaptola bilo je još znatno nepovoljnije.⁶⁴ Ovakve prilike nisu nastale iznenada, vlasti Republike bile su ih svjesne i zato nisu ni tražile odgovornost kod dugogodišnjeg tajnika nadbiskupije. Naprotiv, njegov je dolazak prošao u posve uobičajenom, formalnom tonu.

Morcellijeva sjena

Kanonik Rafo Radelja održao je pozdravni govor u čast dolaska nadbiskupa Nikole Banića u katedrali 20. studenog 1800.⁶⁵ Na temelju sadržaja njegova izlaganja nameće se dojam da se govornik prihvatio ove dužnosti preko volje, ponukan samo zahtjevom državnih vlasti. Izlagao je stereotipno, usto u tolikoj mjeri usklađeno s ranijim govorima koje je držao, da su iz njih prenesene ne samo misli, nego i cijele rečenice. Tako je, govoreći o crkvenom pravu i zakonima kršćanskih vladara, opet parafrazirao klasičnu Ciceronovu poruku da “imaju neku posebnu vezu i međusobno se prepleću kao nekim srodstvom”, *habent quodam commune vinculum et cognatione quadam inter se continentur*,⁶⁶ kao što je naglasio i u ranijem pozdravnom govoru za nadbiskupa Luja Spagnolettija.⁶⁷

Međutim, Radelja je ipak spomenuo neke važne činjenice koje govore mnogo o karakteru nadbiskupa Banića, kao i o prilikama koje su vladale u nadbiskupskoj kuriji dok su njome formalno upravljali njegovi prethodnici, a on kao glavni tajnik bio ključni pomagač ostarjelim prelatima, čak i voditelj. Radelja nije to ni krio, govoreći u pohvalu Banića: “Što je dakle čudno da su tvoji slavni prethodnici, Arkandeo Lupi, Grgur Lazzari i Lujo Spagnoletti (čija uspomena neka

⁶⁴ Slavko Kovačić, »Dubrovačka metropolija tijekom višestoljetne krize, do ukidanja i preustroja dotadašnje nadbiskupije u sadašnju dubrovačku biskupiju u travnju 1830.«, u: *Tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije*. Zbornik radova znanstvenoga skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (1998-1998), prir. Želimir Puljić i Nedičko A. Ančić. Dubrovnik: Biskupski ordinarijat; Split: Crkva u svijetu, 2001: 260.

⁶⁵ *In adventu Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Nicolai Bani Archiepiscopi Ragusini Oratio*, rukopis br. 221, Knjižnica samostana Male braće: 89-104. Usporediti također M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*: 220.

⁶⁶ Radelja je rekao: *Cum enim ecclesiastica jura et Christianorum principum leges commune habent quodam vinculum et sacra quasi cognatione quadam inter se continentur* (*In adventu Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Nicolai Bani*: 89). Ciceronova misao izvorno glasi: *Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quodam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se continentur* (Cicero, *Pro Archia poeta oratio*, 1, 2).

⁶⁷ R. Seferović, »Javne počasti i djela fra Luja Spagnolettija, nadbiskupa dubrovačkog (1792-1800)«: 113-114.

je blagoslovena), tebe, punog vrlina i znanja, uvijek birali da im vodiš poslove i što su te sebi pridružili gotovo kao pomagača i suradnika u upravi dubrovačkom Crkvom? Što je čudno da su tebe, koji si tolike godine radio u nadbiskupskoj kuriji s najvećom vjerom i marljivošću, s najvećom vještinom i umijećem, državni oci toliko zavoljeli i smatrali te dostojnim vječne uspomene, pa su te složno izabrali za ovo visoko nadbiskupsko dostojanstvo?⁶⁸ Tebe su, kažem, tvoji prethodnici tako razborito rabili, jer se veliki ugled krio ne samo u tvom govoru, nego u samome licu i pojavi.⁶⁹ Ako se pak prisjetimo kako si proveo život, nećemo pomisliti ni na što drugo nego da si se tolike godine pokoravao svim željama dubrovačkih nadbiskupa pišući pisma, uređujući poslove, izvršavajući naredbe, pri čemu si najviše brinuo da jednako zadovoljiš i državu i nadbiskupe.⁷⁰

Da je Radelja dobio priliku pozdraviti Morcellija kao dubrovačkog nadbiskupa, nesumnjivo bi dao oduška svojem retoričkom umijeću, trudeći se oko biranih latinskih fraza iz bogate klasične riznice kako bi se osvrnuo na Morcellijeva vlastita postignuća na tom polju. S Banićem za takvim izljevima nije bilo potrebe, čime se može opravdati relativno izražajno siromaštvo njegova govora. Međutim, da se Morcelli pridružio tim “slavnim prethodnicima” koje je Radelja spomenuo pozdravljajući novog izabranog nadbiskupa, vjerovatno bi ipak kritički progovorio o zatečenom stanju i pokušao ga riješiti. Za to je imao dovoljno iskustva i znanja, stečenih kroz pastoralni rad u Chiariju, kao i u dugogodišnjim susretima s crkvenim i svjetovnim velikašima u Rimu i drugdje. Možda je baš njegova slutnja sukoba sa Senatom ostala skriven, neizrečeni razlog zbog kojega je povijest dubrovačke nadbiskupije i metropolije ostala osiromašena za jednog uspješnog i poduzetnog prelata, čiji bi angažman nesumnjivo bacio drukčije svjetlo na zadnje godine Republike.

⁶⁸ *In adventu Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Nicolai Bani*: 97.

⁶⁹ *In adventu Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Nicolai Bani*: 102.

⁷⁰ *In adventu Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Nicolai Bani*: 103.

Prilog

U prilogu se donose četiri Morcellijeve pjesme, koje se u prijepisu kanonika Rafa Radelje danas čuvaju u rukopisu br. 185 u Knjižnici samostana Male braće u Dubrovniku.

*Ad Deiparam Virginem Ode Alcaica Antonii Morcelli S. I.
olim in hoc Ragusino Collegio Rhetorices professoris.*

- O magna Coelo quae decus additum
Regina terras, et mare temperas,
Ductoque sublimis triumpho
In superas dominaris arces*
- 5 *Te pauper agri sollicitas preces
Cultor fatigat; te dominam maris
Quicumque Myrtoum lacessunt
Ausonias pelagus triremis;*
- 10 *Te Rhaetus acer, te ferus imperis
Rebus ruentis Noricus, et Dacus;
Te caede gaudentes Geraunis,
Indomitisque vocant Sicambris;
Te, Diva, campos auspice, te Duce,
Stravere caeso milite et hostium*
- 15 *Multis fatigarunt ruinis
Agmina. Carpathium furentes
Quae procellae et nubifero Notus
Exercet aequor flamine fervidus,
Agitque inaequales per undas*
- 20 *Praecipites Aquilo carinas.
At Sarmatae non ante domabiles
Quid possis, audax et Gythoum manus
Sensere, jam saevum catervis
Exitium meditata nostris.*
- 25 *Serves avis non degeneres duces,
Lectasque turmas et juvenum inclytum*

*Examen Hetruscis ab oris
In Gythonas Venedasque mimum.
Heu! Nos cicatricum et veteris pudet
30 Cladis: feroces nunc utinam in Getas
Persasque et extremos Britannos
Praelia agas miserumque bellum.*

Ad Virginem natam phaleucium.

*Qui te blandula viderit puella,
Et non plus oculis suis amavit,
Is est frigidior jugis nivosis
Thraciae, silicesque tigridesque
5 Vincit duritie et ferocitate.
Nam quantum est Charitum elegantiorum
Leporis Veneris Cupidinisque,
Totum sub tenero ressidet ore.
Tu mi cor rapis ultimaque fibras
10 Uris, seu roseo decore labra,
Seu laetos videam nitere ocellos.
Ah! Perge urere me, puella, perge,
Et pergas animum magis magisque
Depasci vehementiore flamma.
15 Absume ossa fibrasque sanguinemque
Nervosque ingeniumque spiritumque
Atque imum cor et intimas medullas,
Ut totus nimia ustulatione
Ardoris videar cinis tuisque
20 Absumar penitus, puella, flammis.*

In ejusdem B. Virginis Mariae nativitate phaleucium.

*Flores purpurei, tenelli, olentes,
Dulces versiculi novusque cantus
Hunc decent juvenes diem sodales;
Nam omnium optima nascitur puella,
5 Quae fontes aperit bonis fluentes,
Et malos oriens fugat dolores.*

- Ferte quod melius venustiusve est,
 Quidquid Attalicas legunt in oris,
 Quidquid India mittit aestuosa,
 10 Et domus Arabum Pharosque dives.
 Quamquam haec munera non placent puellae,
 Solum blandula cor petit puella
 Ille ergo et chalibis gerit vigorem
 Et vincit Lybiae feros leones,
 15 Qui cor barbarus heu! neget puellae,
 Solum cum bona cor petat puella.*

Ad S. Franciscum Xaverium Elegia.

- Aspice Tartareo populos sub rege gementes
 Quot rigat Eois aurifer Indus aquis
 Cernis ut imperio rigidisque coherceat audax
 Legibus, in Stygias et trahat ipse domos?
 5 Ah tandem optata miseri jam pace fruantur!
 Ah liceat saevo colla levare jugo!
 Eja age, magne heros, gentis miserere labores
 Et jam Tartarea subtrahe, quaeso, domo;
 Jam fer ad extremas immensa per aequora vectus
 10 Numinis aeterni jura verenda plagas.
 Ergo age rumpe moras, crudelia vincla resolve
 Quid sinis immites gaudia ferre Notos?
 Talia magnanimo divino percitus aestu
 Dixerat heroi maximus Ogniaades.
 15 Nec mora semotas patria jam sede relicta
 Non metuit longas certus inire vias.
 I nunc, i felix, superum certissima quando
 Signa jubent longam corripuisse viam;
 Nec labor extremos orbis percurrere fines,
 20 Arduaque haud fessos per juga ferre pedes,
 Fluminaque et montes atque exundantia ripis
 Aequora, et aeriis invia texta jugis.
 Dii bene! Quod sanctos nil haec incommoda gressus,
 Et nil detineant praepediantque nives.
 25 Non et laudis amor luxusque aurumque retardant,*

Commoda, fortunae, gloria, pompa, decus.
Oh tandem optatas felix pervenit ad oras,
In mediis quamquam vita sit acta malis.
Urite Panchaeos festis altaribus ignes,
30 *Eoae gentes, urite thura focus;*
En tandem annorum post longa volumina longis
Optatam votis saecla tulere diem,
Quem vestris olim divino numine vates
Adflatus cecinit patribus ore diem.
35 *En tandem adlabens positum de marmore signum*
Exundans aestu circuit unda crucis.
Ite, agite et festas laeti celebrate choreas
Et resonet laetis plausibus omnis ager.

**JESUIT STEFANO ANTONIO MORCELLI,
AN ARCHBISHOP CANDIDATE FROM
THE END OF THE DUBROVNIK REPUBLIC**

RELJA SEFEROVIĆ

Summary

Stefano Antonio Morcelli (1737-1821), cleric from the surroundings of Brescia, lectured in rhetoric and organised student performances at the Jesuit *Collegium Ragusinum* in the period 1761-1764, during which he also preached at the Cathedral (1762, 1764) and delivered a sermon on a topic from ecclesiastical history—*Ad episcoporum Orientalium concilium pro Nestorio Acacii oratio elucubrata*. The poems that he wrote during his days in Dubrovnik, in honour of the Blessed Virgin Mary (*Ad Deiparam Virginem Ode Alcaica; Ad Virginem natam phaleucium; In ejusdem B. Virginis Mariae phaleucium*) and the missionary efforts of St Francis Xavier (*Ad S. Franciscum Xaverium Elegia*) also fall within an occasional frame. They have survived in a copy from the nineteenth century, here published in the appendix.

Morcelli's activity in Dubrovnik cannot be described as prominent, due mainly to his youth and inexperience. However, his professional success came later, upon his return to Italy, when he became an acclaimed expert in Christian archaeology and Latin epigraphy, member of many Italian Academies and published a number of books. He was also well known for his pastoral work in the spiritual service, acting as dean of the Cathedral chapter in his native Chiari.

Despite Morcelli's thirty-year absence from Dubrovnik, the Republic Senate elected him archbishop after the death of the Franciscan Luigi Spagnoletti in 1799. In the invitation letter, they emphasised his educational and spiritual work in Dubrovnik, but at the same time offered him a safe haven from the war developments in the north of Italy as result of the advancement of Napoleon's

troops. Expressing his sincere gratitude, Morcelli tactfully refused the Ragusan offer mainly on account of his mature age, poor health, grave general circumstances and his wish to remain loyal to the fellow-citizens of Chiari and the Society of Jesus, whose restoration he hoped for.

If this well educated and energetic cleric had become the Archbishop of Dubrovnik, the local Church might have had better prospects than becoming by far the poorest Church in entire Dalmatia in early nineteenth century. Morcelli must have felt that the government of the Republic was responsible for this situation and thus he prudently avoided the inevitable clash with the Senate. This came as a hidden reason for his final decision.

